مرزا معین الدین

دھرتی جائے دی چِنتا "دیس دِیاں واراں" اِک ویروا

لوک ادب تاریخ دے سچ تیکر اپڑن دا سُچا سوما ہے۔ کسے وی ویلے دی سماجی، سیاسی، تہذیبی تے معاشی تصویر ویکھنی ہووے اوہ صرف اوس سمے دے لوک ادب وِچ مِلسی۔ ساڈے ہاں لوک ادب دی قدر نہ جانی گئی۔ ساڈے سِکے بند سُوجھواناں ادب دی ایس جُوہے پھیرا نہ پایا۔۔۔۔۔۔ جے کسے پایا وی، اوس نے پُرانی کھوج دی لیہہ توں ہٹنا بدعت سمجھیا، اِنج جیہناں اصولاں تے نظریاں اُتے ٹُر کے لوک ادب دا کھنگالا تے سنبھالا ہونا چاہیدا سی نہ ہو سکیا۔ ایہدی اِک وجہ ایہہ ساہمنے آؤندی ہے کہ ایس کم لئی اِک اُدھمی، پنجاب دے مزاج دے جانو تے تاریخی شعور رکھن والے سُوجھوان دی لوڑ سی، جیہڑا ہُن لوک ادب نُوں ڈاکٹر سعید بھُٹا ہوراں دی صُورت وچ مِل گیا ہے۔

سعید بھُٹا ہوراں دی پہلی گھالنا 'کمال کہانی' دے روپ وِچ ساہمنے آئی۔ 'کمال کہانی' مئیں کمال دین دِیاں من پرچاوے لئی جوڑِیاں تے سانبھیاں کہانیاں نہیں ہین۔ ایہہ کہانیاں اپنے اندر تاریخی، سیاسی تے معاشرتی رچار کھدیاں ہین۔ تاریخ دے بہت سارے اجیہے پکھ جیہڑے ساڈی لکھتی تاریخ دا حصہ نہیں ہین، بڑے بچ تے سچائی نال ایہناں کہانیاں وِچ مِلدے ہین۔ مئیں کمال دین ورگے کِنے لعل رُل گئے ہین، جیہڑے ساڈی وسوں دی پُرانے ویلے توں اجو کے سمے تائیں دی تاریخ زبانی سانبھی بیٹھے سن۔

پنجابی لوک ادب راہیں عام بندے دی ہڈ واپری نُوں سانبھن دا پہلا کم ___ اے ڈی اعجاز ہوراں 'کال بلیندی' تے 'جھانجے چھتے' سودھ کے کیتا سی۔ اوس توں مگروں پروفیسر شارب ہوراں اوسے پاہے ٹُر کے 'بار دے ڈھولے' تے 'کنیں بُندے' مشتاق صُوفی ہوراں 'بار دے گیت' سودھ کے بار دے جیون دی سانبھ دا کم کیتا۔ ایہناں دے کم اپنی اپنی تھاویں سلاہن جوگ ہین، پر 'کمال کہانی' دے آون نال پنجابی ادب دے لکھاریاں نُوں اِک نویں چتاؤنی مِلی۔ زبانی تاریخ دے نویں دبستان دا مُڈھ بجھا۔ نثر لکھن والیاں مئیں کمال دین دی کلاسیکی ونک دی گل کتھ توں ڈھیر لابھ چُکیا۔ کہانی کہن تے لکھن والیاں ___ کہانی دا نواں ڈھنگ سکھیا۔ سبھ توں اُچیچی گل ایہہ وے پئی پہلی پھیری بار دے وسنیکاں دی تاریخ تے نفسیات ساہمنے آئی۔

سعید بھُٹا ہوراں دا دُوجا بھرواں کم 'دیس دِیاں واراں' دی پہلی جلد ہے۔ ایہہ جلد 'نورے چدھڑ دی وار (1)۔۔۔۔۔۔ میر بہرام، نُورے چدھڑ دی وار (2)۔۔۔۔۔۔ میاں جانی، 'بھٹیاں بلوچاں دی وار' 'بھٹیاں نسوانیاں دی وار، للیریاں منگیاں دی وار' تے 'للیریاں اعواناں دی وار' ایہہ چار واراں 'میر چوغطہ' ہوراں دِیاں سرجیاں ہوئیاں ہین۔ ایہناں واراں دے پاتر تے قبیلے تحصیل

چنیوٹ، ضلع جھنگ دے وسنیک ہین۔ انج ایہناں واراں راہیں 'جھنگ' دے قبیلیاں دی تاریخ نتردی ہے۔ وار کار نے صرف ایہناں قبیلیاں دی سورمیائی نُوں موضوع نہیں بنایا سگوں سانوں ستارہویں صدی دی دِلی حکومت تے اوس دے کارندیاں تے نمائندیاں دِیاں باراں دے لوکاں نال چترائیاں دی وی دس پائی ہے۔ باراں دا معاشی تے معاشرتی ویہار وی ساڈے ساہویں کھُلھدا ہے۔ کیویں امراءوڈھی چٹی نوں 'نذر' داناں دے کے لوکائی نال پھند فریب کر دے ہین۔

پنجابی ادب وچ 'وار' باراں دی نرِ پکھی شعری ونڈ آکھی جاسکدی ہے، جیس نے اپنے کلاوے وچ باراں دی تہذیب، قبیلیاں دی تاریخ، بدیسی حملیاں دے ہلے، مقامی سورمیاں دے بل، شریکے دی نفسیات، باراں دا جاگیرداری نظام، حاکماں دے نمائنداں دا باراں دے وسنیکاں نال ورتارا تے سیاسی کجھ دھرونوں سانبھیا ہویا ہے۔ 'دیس دِیاں واراں' دے کلاکار ایس پکھوں وی اُچیچ رکھدے ہین کہ 'وار' دی شعری صنف لئی اوہناں دِیاں ورتیاں اصطلاحواں وکھریاں ہین۔ جیویں 'وار' لئی 'پوڑی' تے مصرعے لئی 'اٹ' وار تے پوڑی تاں اِک دُوجے دے بدل لئی ساڈی تاریخ وچ ورتیندے آئے ہین پر مصرعے لئی 'اٹ' دا ورتارا پنجابی ادب نُوں نویں دین ہے۔

باراں دی تاریخ اُوناں تے کھپیاں نال ساڈے ساہمنے آوندی ہے۔ ساڈا تاریخ دان اونی ای دس پاوندا اے، جتھے تیکر حاکم تے اوس دے کارندیاں دی پہنچ پکڑ سی۔ سلطاناں، تُرکاں، سکھاں تے انگریزاں دے بار دے جیون اُتے بڑے بھرویں اثر مِلدے ہین، پر لکھتی تاریخ۔۔۔۔۔۔ لوک ادب نال کنی بھن کے ٹُردی ہے۔ واراں دا اِک پکھ تاریخ ہے، جیس توں سچ تے جھوٹھ نُوں نکھیڑیا جا سکدا اے۔ پنجاب دی سیاسی، تہذیبی تے معاشی تاریخ مرتب کیتی جاسکدی ہے تے صدیاں توں پئے بھُلیکھیاں دا نرِوار ہو سکدا اے۔ میری جاچے 'دیس دِیاں واراں' زبانی تاریخ راہیں پنجاب دی کہانی جوڑن دا ایہہ پلوٹھی دا کم ہے۔

'دیس دِیاں واراں' کہن نُوں تے جھنگ دے مقامی قبیلیاں دے جیون تے نفسیات دی کتھا ہے، جیہڑی زبان تاریخ دان راہیں ساڈے تائیں اپڑی ہے۔ 'وار' دے تاریخ دان نے صدیاں توں سینہ بہ سینہ قبیلیاں دی تاریخ نُوں سانبھ کے نہ صرف سیاسی تاریخ تے رہتل دے کھپے پورے ہین سگوں 'پٹوار' ، 'پُلس' تے 'مالئیے' دِیاں اجیہیاں اصطلاحواں توں سانوں جانو کروایا ہے، جیہڑیاں مِٹدی تاریخ نال مِٹ رہیاں سن۔

'دیس دِیاں واراں' دے شاعراں دا سبھ توں اُگھڑواں انگ نرِپکھی ہونا ہے۔ سُتھرے سبھا دا فن پارہ تخلیق دے عمل وچوں لنگھ کے اودوں ای وجود پائے گا، جدوں اوس دا فنکار اپنے جذبیاں نُوں سورمیاں دی سورمیائی توں اڈ رکھے گا۔ 'دیس دِیاں واراں' دے فنکاراں دے اپنے جذبے کدھرے وی آپیوں باہرے نہیں ہوندے نظر یندے۔ اوہناں دے تپاس دا ہتھ تکڑی نُوں کان نیں

پون دیندا۔ 'وار' دے سبب توں لے کے جنگ دے منظر تے جنگ توں مگروں دے حالات بڑی ایمان داری نال بیان کر دا نظر یندا ہے۔ میری جاچے ایہناں توں سچا تاریخ دان کوئی نہیں ہے، جد کہ لکھتی تاریخ جھولاں نال بھری مِلدی ہے۔

جِنی وڈی نرپکھتا دی ذمہ داری وار کار دے موڈھیاں اُتے ہوندی ہے، اوس توں کدھرے بھاری ذمہ داری سودھ کار دے اُتے وی آئوندی ہے۔ 'دیس دِیاں واراں' دے سودھ کار سعید بھُٹا ہوراں ___ وار کار وانگوں اپنے کم نال بھرواں تپاس کیتا ہے۔ نرپکھتائی تے سچائی توں اپنے قلم نُوں کُرا ہے پون نہیں دِتا۔ ایہہ کم اِک دھرتی جایا ای کر سکدا سی۔ سعید بھُٹا ہوریں 'دیس دِیاں واراں' وِچ اِک دھرتی جائے دے روپ وچ ساڈے ساہمنے آ کھلوندے ہین۔ اپنی جُوہ تے لوکائی نال انتاں دا پیار کر دے ہین۔ پیار دے ہڑھ وچ وگدیاں کدھرے انیاں نہیں کر دے۔ انصاف نُوں ہتھوں نہیں چھڈدے۔ کھوج دے تقاضیاں نُوں پوری ایمان داری نال نبھاندے ہین۔

کھوج دا کم اُدھم، سنجیدگی تے انصاف دی منگ کر دا ہے۔ ساڈے پنجابی ادب وِچ سنجیدہ کھوج دا کم بہت گھٹ ہویا ہے، جیہناں سنجیدہ کھوج دا کم کیتا ہے، اوہناں کھوج دے کسے باقاعدہ اصول اُتے ٹُر کے نہیں کیتا۔ ایہہ گل نہیں پئی اوہناں دی گھالنا بے مُلی ہے ___ اوہناں دا کم وی اپنی تھاویں سلاہن جوگ ہے۔ 'دیس دِیاں واراں' دے سودھنہار نے کھوج دے جیہناں اصولاں نُوں مُکھ رکھ کے ایہہ کم سِرے چڑھایا ہے، نویں کھوج کاراں لئی ایہہ اصول چانن دا کم کرن گے۔

سعید بھُٹا ہوراں 'دیس دِیاں واراں' سودھ کے پنجابی لسانیات نُوں چنیوٹ تے جھنگ دی لفظالی نال امیری دِتی ہے۔ واراں وچ ورتی لفظالی کلاسیکی سمے توں اجوکے دور تائیں پر چلت ملدی ہے۔ پنجابی نُوں ایہہ دین سلاہن جوگ ہے۔ اجیہا بہُوں وڈمُلا ذخیرہ حالی اکھوں پروکھا ہے۔ جیوں جیوں کھوج دا سنجیدہ کم ہوندا جائے گا۔ پنجابی زبان، ادب تے تاریخ دے نویں پرت کھُلھدے جاسن۔ نواں جہان روشن ہوندا جاسی۔ آس وندہاں اوہناں دیاں آون والیاں کتاباں 'بار کہانی' تے 'نابر کہانی' اِک نویں پنجاب نُوں لے کے آئون گیاں۔